

Katarzyna Potaczała-Perz, Monika Wojtkowiak

Między poradnictwem a mediacją w aspekcie działalności schronisk dla nieletnich

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 24,
309-323

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Między poradnictwem a mediacją w aspekcie działalności schronisk dla nieletnich

Between counseling and mediation in the subject of activity of the youth hostels

Wprowadzenie

Wydaje się, że oba wymienione w tytule procesy różnią się zasadniczo pod względem struktury, procedury i założeń funkcjonowania. Poradnictwo jest już tradycyjnie wpisane w działalność społeczną, profilaktyczną, psycho- i pedagogiczną. Traktowane bywa jako działalność wspomagająca inne procesy, jest stałym elementem oddziaływań pomocowych, koncentruje się na udzielaniu wsparcia osobom (i grupom) w trudnych sytuacjach życiowych. Należy zwrócić uwagę, że poradnictwo niejako ewoluje, zmienia się, podążając za potrzebami zrodzonymi przez pojawiające się problemy, ale pozostaje trwałym elementem pomagania, w którym zachowana jest formuła pomagający – udzielający porady. Interakcja, na której wspiera się poradnictwo, staje się osią stosowania różnorodnych strategii postępowania, a ich dobór opiera się na zasadzie indywidualizacji. Pozostaje jednak kwestia rzeczywistej roli poradnictwa w działaniach pomocowych, np. na poziomie szkoły czy placówek resocjalizacyjnych. Rodzą się wątpliwości co do skuteczności działań poradniczych czy pomocowych podejmowanych przez nauczycieli i pedagogów, a także pytania o przyczynę takiego stanu rzeczy. Czy, a jeśli tak, to jak sprawdza się poradnictwo tradycyjne wobec upadku autorytetu nauczyciela, konsumpcyjnego stylu życia prezentowanego przez młodych? Czy wobec oszalałającej wręcz eskalacji problemów z dyscypliną i występowaniem przemocy w szkołach i instytucjach resocjalizacyjnych nie należy poszukiwać nowych sposobów radzenia sobie z problemami niż tylko tradycyjne poradnictwo?¹

¹ A.J. Benson, J.M. Benson, *Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools*, „Journal of School Psychology” 1993.

Wydaje się, że dobrą propozycją nowatorskiego podejścia do omawianej problematyki jest stosowanie mediacji jako formy rozwiązywania konfliktu, ale również reagowania na konflikt. Mediacja powinna być stosowana nie jako alternatywa wobec poradnictwa, ale raczej jako proces wspomagający je. Jest ona na pewno formą reagowania na sytuacje trudne, wyjściem w sytuacji, gdy mnożą się problemy tak w skali domu, szkoły, jak i większych grup społecznych. Przykładem wykorzystania tego rodzaju oddziaływań jest opracowany przez Uniwersytet w Colorado, globalny program rozwiązywania konfliktów, w którym zwraca się uwagę na podejście do sytuacji zagrożenia (zarówno w aspekcie globalnym, jak lokalnym) pojęte w nowy, bardziej otwarty sposób². Wydaje się, że istnieją elementy godne uwagi w tworzeniu procedur reagowania na konflikt również w zakresach związanych z pedagogiką i wychowaniem. Opierając się na całościowych rozwiązaniach dotyczących reagowania na sytuacje konfliktowe i trudne, można określić kilka podstawowych kierunków, które należałoby otoczyć większą troską i wzmożoną uwagą. Wśród nich wymienić można kilka podstawowych działań:

1. Ograniczenie przemocy powinno być oparte na wzajemnej współpracy różnych instytucji, owa współpraca wymaga systematycznej analizy i weryfikacji faktycznych zasobów środowiska, tego, w jakim stopniu jednostki powołane do udzielania pomocy rzeczywiście jej udzielają, czy ich działania przynoszą wymierne efekty.
2. Działania Non-Violent, czyli wspólne reagowanie przeciwko przemocy, potępienie każdego zachowania owocującego konfrontacją przemocową – motywowanie, wspieranie, wskazywanie wychowawcom i rodzicom konieczności wsparcia dla rodzaju „pokojowego” (a przez to kreatywnego) reagowania w sytuacji trudnej.
3. Poszukiwanie argumentów opartych na wartościach ważnych dla wszystkich stron konfliktu, wspieranie tego, co wspólne, wychodzenie z założenia, że „najbardziej przekonujące argumenty są zbudowane wokół wspólnych wartości-rzeczy, na które niemal wszyscy się zgadzają”³.
4. Odchodzenie od dehumanizacji, którą przynosi karanie, ku współpracy. Mediacja ma silne oddziaływanie pedagogiczne, osoba po drugiej stronie stołu mediacyjnego staje się kimś, kto przeżywa emocje, czuje, ma poglądy, potrzeby, problemy. Refleksja, którą niesie spotkanie mediacyjne, przynosi

² http://www.colorado.edu/conflict/peace/!treating_core.htm#tmedtn

³ Tamże.

szczególnego rodzaju otwartość i przyczynia się do powstawania postaw tolerancyjnych.

5. Rozwiązywanie konfliktów zaraz po ich pojawieniu się przeciwdziała ich pogłębieniu. Istnienie możliwości przeprowadzenia mediacji w jak najszybszym terminie pozwala uniknąć nie tylko eskalacji konfliktu, ale również pojawienia się nieufności. Konsekwentne trzymanie się zasad wzajemnego szacunku ma w ten sposób odzwierciedlenie również w sytuacji trudnej.
6. Mediacja jest wstępem do współpracy i dialogu, ten z kolei ma silny potencjał edukacyjny. To w dialogu uczymy się wyrozumiałości, otwartości, a w konsekwencji stajemy się bardziej zdolnymi do współpracy.
7. Należy wspierać „integracyjne” podejście do mediacji, to jest włączanie do programów i zespołów mediacyjnych uczniów, nauczycieli, wychowawców. Tego rodzaju procedurę mediacyjną z powodzeniem wprowadzono na uczelniach zachodnich⁴.
8. Mediacje dają możliwość osiągnięcia większej dojrzałości, sama decyzja o przystąpieniu do nich jest trudna, wymaga nie tylko odwagi, ale pewnej refleksyjności, możliwość zaś przedstawienia swoich poglądów i stanowiska wobec konfliktu, poszukiwanie sposobów rozwiązania go daje poczucie sprawczości.

Mediator w roli doradcy – doradca w roli mediatora

Na mediatorze spoczywa nie tylko ciężar odpowiedzialności za pozytywne rozwiązanie sporu w duchu porozumienia, ale również odpowiada za jej bezstronność. Rola mediatora to również rola doradcy, o tyle trudniejsza niż jest to w poradnictwie tradycyjnym, że pozbawiona dyrektywności. Mediator zatem bardziej niż doradca „stoi z boku”, podejmuje jednak wiele działań, które znajdują swoje miejsce w działaniu poradniczym. Można wśród nich wymienić:

- pomoc w określaniu i objaśnianiu żądań, określanie ich realności
- przewidywanie rozwoju sytuacji, zapobieganie eskalacji emocji
- przewidywanie ewentualnych przyszłych konfliktów, zapobieganie im
- doradzanie odnośnie do współpracy i dbanie o spokojny przebieg konfrontacji

⁴ P.S. Lane, J.J. McWhirter, *A Peer Mediation Model: Conflict Resolution for Elementary and Middle School Children*, „Elementary School Guidance & Counseling” 1992, Vol. 27(1), Oct, 15–23.

- jeśli mediacja dotyczy się spraw sądowych, zadaniem mediatora jest również czuwanie nad sprawdzeniem skutków finansowych, prawnych⁵.

Biorąc pod uwagę metody pracy wykorzystywane w poradnictwie pedagogicznym, łatwo zauważyć, że mediator posługuje się większością metod i technik stosowanych w poradnictwie dialogowym, liberalnym, ale również dyrektywnym. W warsztacie pracy mediatora wykorzystuje się bowiem kierowanie, interpretowanie wypowiedzi, definiowanie problemów osób przystępujących do mediacji / porady. Nierzadko mediator ucieka się do parafrazowania, odzwierciedlania, klaryfikacji, aktywne słuchanie jest trwałym elementem postępowania mediacyjnego.

Udana mediacja to taka, w której dialog jest osiągnięciem wspólnym, „doradca nie poucza i nie wskazuje gotowych rozwiązań”⁶, a finalne porozumienie jest osiągnięciem wspólnym. Można zatem powiedzieć, że efekt udanej mediacji jest tożsamy z efektem udanego poradnictwa, a jest nim nie tylko osiągnięcie porozumienia, ale również osobisty rozwój, większa dojrzałość i samodzielność, która jest wymiernym wskaźnikiem tych ostatnich.

O ile mediacja jako metoda oddziaływania jest zjawiskiem stosunkowo nowym, o tyle jej elementy pojawiają się w klasycznych rozwiązaniach poradnictwa pedagogicznego. Nie sposób bowiem mówić o poradnictwie w zakresie konfliktów rówieśniczych i szkolnych w oderwaniu od uczenia ich rozwiązywania przez współpracę i porozumienie. Poradnictwo grupowe również w dużej mierze opiera się na „podejmowaniu aktywności pomocowej, będącej interwencją w środowisko wychowujące ucznia i mające na celu poprawę sytuacji wychowawczej oraz optymalizację warunków przebiegu procesu wychowawczego”⁷. Intencja poprawy funkcjonowania w środowisku wychowawczym przyświeca również podejmowaniu działań zmierzających do poprawy komunikacji wewnątrz tego środowiska, łagodzenia konfliktów, wreszcie edukowania w zakresie ich rozwiązywania.

Tego rodzaju zabiegi są podejmowane praktycznie w każdym oddziaływaniu pomocowym prowadzonym przez doradców i pedagogów parających się poradnictwem.

⁵ Por. <http://www.trialogues.be/portfolio-view/conseil-en-mediation>. Francuskie rozwiązanie „trójdialogu” w mediacji zakłada również istnienie możliwości uczestniczenia w mediacji prawnika, który występuje w roli gwaranta opisanych praw.

⁶ B. Skalbiana, *Poradnictwo pedagogiczne. Przegląd wybranych zagadnień*, Kraków 2009, s. 53.

⁷ Tamże, s. 29.

Proces pomagania w ujęciu koncepcji humanistyczno-egzystencjonalnej mieści w sobie wstępną rozmowę z artikulacją potrzeb, podkreśla odrębność i komplementarność podmiotów porady. Koncepcja ta zwraca również uwagę na uczynienie jednostki bardziej świadomą, otwartą i asertywną⁸. Wydaje się zatem, że niniejsze cechy są wspólne tak dla celów mediacji, jak i dla poradnictwa.

Problematyka postępowania mediacyjnego w działalności schroniska dla nieletnich

Postępowanie mediacyjne z młodzieżą, zwłaszcza przebywającą w schroniskach dla nieletnich, może być stosowane począwszy od drobnych sytuacji konfliktowych, po sprawy kierowane przez wymiar sprawiedliwości jako alternatywa dotychczasowych oddziaływań resocjalizacyjnych. Istotnym bowiem aspektem mediacji jest jej wymiar wychowawczy, gdzie niejednokrotnie szczerą chęć naprawienia szkody oraz zadośćuczynienie stwarzają możliwość zmiany postawy nieletniego.

Mediacja jest postrzegana jako działanie konstruktywne, zarówno z punktu widzenia sprawcy, jak i ofiary. Sprawca, a zwłaszcza nieletni sprawca, może oczekiwać uniknięcia formalnego postępowania sądowego lub tam, gdzie będzie ono konieczne, złagodzenia kary. Z kolei ofiara może oczekiwać szybszego i sprawniejszego zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną przez sprawcę i ewentualne pojednanie z nim poprzez przeprosiny i wyjaśnienia. Pod tym względem mediacja między ofiarą a sprawcą może być postrzegana w dwóch perspektywach: jako konkretny instrument proceduralny działający z korzyścią dla sprawcy, a jednocześnie dla całego społeczeństwa, oraz jako konkretny rodzaj polityki dla ofiary zaistniałego czynu karalnego⁹.

Postępowanie mediacyjne w aspekcie nieletnich przebywających w schroniskach przy wyrażeniu zgody zarówno przez sprawcę, jak i ofiarę, ich bezpośrednie spotkanie w obecności mediatora stwarza możliwość znacznego przyśpieszenia procesu resocjalizacji nieletniego, a tym samym uchronienia go przed umieszczeniem w zakładzie poprawczym, ponieważ w wyniku mediacji istnieje

⁸ M. Hanke, *Porównanie procesu pomagania w podejściu psychoanalitycznym, behawioralno-poznawczym oraz humanistyczno-egzystencjonalnym*, za: B. Skalbani, *Poradnictwo pedagogiczne*, s. 31.

⁹ *Mediacja. Nieletni przestępcy i ich ofiary*, red. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, Warszawa 1999, s. 13.

realna szansa na zmianę sytuacji prawnej nieletnich aktualnie przebywających w schronisku.

Ponadto aktywny udział stron w postępowaniu mediacyjnym umożliwia nabywanie innowacyjnych umiejętności przydatnych w rozwiązywaniu sytuacji konfliktowych, niezbędnych w prawidłowym rozwoju i funkcjonowaniu człowieka.

Sprawiedliwość naprawcza i mediacja w odniesieniu do postępowania z nieletnimi sprawcami czynów karalnych

Mediacja stanowi najmłodszą spośród wszystkich znanych reakcji na czyn karalny. Jej pojawienie się jest przede wszystkim następstwem stwierdzenia, że tradycyjne systemy wymiaru sprawiedliwości, bazujące na karze pozbawienia wolności, zawiodły pokładane w nich nadzieje na przezwycięzenie zjawiska przestępczości. W wyniku niskiej efektywności zarówno oddziaływań systemu retribucyjnego odwołującego się do idei odpłaty, jak i oddziaływań resocjalizacyjnych opartych na wychowaniu przestępcy rozpoczęto poszukiwanie alternatywnych sposobów reagowania w aspekcie popełnionego czynu karalnego.

Na gruncie polskim, podobnie jak w wielu innych państwach, wprowadzenie mediacji do wymiaru sprawiedliwości rozpoczęto od spraw o czyny karalne osób nieletnich. Doświadczenia innych krajów wskazują bowiem, że mediacja w odniesieniu do nieletnich jest najbardziej akceptowana zarówno przez pokrzywdzone przestępstwem ofiary, jak i przez ogół społeczeństwa. Łatwiej się bowiem w tych sprawach zgodzić z podstawową ideą mediacji, jaką stanowi próba rozwiązania konfliktu, jaki powstał między nieletnim sprawcą a ofiarą w wyniku przestępstwa, podjętą przez obie zainteresowane strony przy pomocy neutralnego, bezstronnego mediatora. Postępowanie mediacyjne powinno doprowadzić do wzbudzenia u sprawcy odpowiedzialności za swój czyn i wynegocjowania ugody między nim a osobą pokrzywdzoną w kwestii zadośćuczynienia¹⁰.

Nastąpiło w związku z tym przemodelowanie systemów prawa karnego – z nastawionych na zajmowanie się przestępcami w zorientowane na zaspokojenie potrzeb i interesów ofiary. Dało to początek modelowi sprawiedliwości zadośćuczynieniowej czy – inaczej – naprawczej (tzw. *restorative justice*), które podstawowymi elementami są naprawienie szkody (*restitutio*) i mediacja.

¹⁰ Tamże, s. 7.

Mediacja ma swoje źródła również w idei odsuwania – czy inaczej dywersyfikacji (tzw. diversion) – ofiar, ale przede wszystkim nieletnich sprawców czynów karalnych od uczestniczenia w oficjalnych, formalnych procesach. Pozwala to, gdy chodzi o ofiary, na uniknięcie lub przynajmniej zminimalizowanie zjawiska wiktylizacji wtórnej. W przypadku zaś nieletnich sprawców postuluje się, że im później wejdą w kontakt z oficjalnym systemem wymiaru sprawiedliwości, tym lepsze są rokowania co do ich przyszłości¹¹.

W odniesieniu do postępowania z nieletnimi sprawcami czynów karalnych najistotniejszym dokumentem są tzw. Reguły Beijińskie, czyli wzorcowe Reguły Minimum Narodów Zjednoczonych, które dotyczą wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, a zwłaszcza reguła 11 nosząca nazwę „Postępowanie alternatywne (diversion)”.

Postępowanie alternatywne polegające na unikaniu procesu karnego wobec nieletnich, a często na skierowaniu go do działających w środowisku służb świadczących pomoc, jest zwykłą, formalną lub nieformalną, praktyką w wielu systemach sprawiedliwości. Praktyka ta ma na celu zapobieganie negatywnym następstwom postępowania prowadzonego w ramach systemu wymiaru sprawiedliwości wobec nieletnich, np. naznaczaniu wiążącemu się ze skazaniem i orzeczeniem środków. W wielu wypadkach powstrzymanie się od interwencji jest najlepszym sposobem reagowania. Tak więc na początku procesu wykołowania postępowanie alternatywne bez przekazywania sprawy służbom społecznym może być istotnym środkiem optymalnym szczególnie w sprawach o blache przestępstwa, kiedy rodzina, szkoła i inne instytucje nieformalnej kontroli społecznej podjęły już właściwe i konstruktywne działania.¹²

Z kolei postępowanie mediacyjne w swoich założeniach opiera się na przekonaniu, że niezmiernie istotna wydaje się ochrona nieletnich przed kontaktem z wymiarem sprawiedliwości, a tym samym przed ponoszeniem konsekwencji będących skutkiem takiego kontaktu w sytuacji, gdy istnieje możliwość alternatywnego rozwiązania zaistniałej sytuacji, bez uciekania się do nadmiernie surowych sankcji, łącznie z karą pozbawienia wolności.

W zaleceniach Rady Europy nr R(87) 20 wskazano, że należy – w celu stopniowego ograniczania uciekania się do środków izolacyjnych i powiększania liczby rozwiązań alternatywnych – dawać pierwszeństwo tym, które m.in. pociągają za sobą naprawienie szkody wyrządzonej przez nieletniego. Powszech-

¹¹ E. Bieńkowska, *Poradnik mediatora*, Warszawa 1999, s. 11–12.

¹² Tamże, s. 17.

niejsze powinny stać się starania, aby nieletnich sprawców czynów karalnych ochronić przed wciągnięciem w tryby systemu wymiaru sprawiedliwości poprzez zastosowanie procedury dywersyfikacji i mediacji, które powinny brać pod uwagę w odpowiednim stopniu prawa i interesy zarówno nieletniego, jak i jego ofiary. Dywersyfikacja, zwłaszcza jeżeli towarzyszą jej zobowiązania, oraz mediacja są działaniami, które muszą zostać zaakceptowane przez nieletniego, i – gdy jest to możliwe – przez jego rodzinę, zanim zostaną efektywnie podjęte. Nieletni musi przyjąć nałożone na niego obowiązki i obiecać ich wypełnienie. Jeśli ich nie akceptuje lub odmawia zadośćuczynienia im, postępowanie alternatywne powinno zostać definitywnie zakończone¹³.

Współczesne reakcje na zjawisko przestępczości nieletnich powinno zostać uzupełnione o elementy sprawiedliwości naprawczej oraz mediacji.

Podstawą, na której opiera się postępowanie mediacyjne, jest sprawiedliwość naprawcza. Jest to proces, podczas którego uczestnicy biorą na siebie ryzyko samodzielnego rozwiązania problemów wynikających z przestępstwa, zmierzając do zadośćuczynienia i przebaczenia, proces dobrowolnego zaangażowania zarówno ofiary, jak i sprawcy czynu karalnego.

Intencją sprawiedliwości naprawczej jest naprawienie krzywdy wyrządzonej czynem przestępczym, a w szczególności umożliwienie lub wymaganie, by sprawca podjął działanie naprawcze, oraz umożliwienie ofierze – jeśli sobie tego życzy – uczestnictwa w dyskusji ze sprawcą na temat formy zadośćuczynienia. Jest to zatem zupełnie inne od tradycyjnego, a więc retributywno-odwetowego podejście do systemu wymiaru sprawiedliwości, polegające na przyznaniu pierwszoplanowej roli osobie pokrzywdzonej – ofierze, oraz przestępcy, czyli sprawcy czynu karalnego. To oni negocjują z sobą, po to, aby w miarę możliwości przywrócić stan sprzed popełnienia przestępstwa, a więc dokonać restytucji¹⁴.

Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale osoby trzeciej, którą stanowi mediator. Szczególnie istotne znaczenie mediacji uwidacznia się w przypadku konfliktów, których podłożem są czyny zabronione pod groźbą kary, ponieważ w swoim założeniu mediacja powinna prowadzić do złagodzenia lub nawet zniwelowania bezpośrednich, negatywnych dla ofiary skutków przestępstwa, określanych mianem wiktyimizacji

¹³ Tamże, s. 19.

¹⁴ J. Consedine, *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, Warszawa 2004, s. 207.

pierwotnej, a także osłabienia, a nawet wyeliminowania zjawiska wiktyimizacji wtórnej związanej z podmiotowym traktowaniem przez otoczenie społeczne i wymiar sprawiedliwości pokrzywdzonej przestępstwem ofiary.

Mediacja nie zastępuje wymiaru sprawiedliwości, natomiast stanowi w wielu sytuacjach skuteczną jego alternatywę, której podstawę stanowi sprawiedliwość naprawcza, a nie sprawiedliwość karna. Najistotniejszym celem postępowania mediacyjnego jest naprawienie stosunków międzyludzkich w taki sposób, aby było to do przyjęcia przez obie strony stanowiące podmiot oddziaływania. W mediacji ważny jest sam proces, jaki zachodzi między sprawcą a ofiarą, który nie opiera się na zwycięstwie jednej strony nad drugą, lecz na pojednaniu rozumianym jako wyrażenie zgody na warunki satysfakcjonujące obie strony oraz na pełnym przebaczeniu sprawcy czynu karalnego. Jednocześnie podczas pojednania następuje zrozumienie przez sprawcę jaką wyrządził krzywdę i przejęcie odpowiedzialności za własne postępowanie, co w aspekcie systemu retrybucyjnego jawi się jako rzadkość.

Problematyka mediacji między sprawcą a ofiarą w działalności schroniska dla nieletnich

Postępowanie mediacyjne w odniesieniu do nieletnich przebywających w schronisku odgrywa znaczącą rolę w aspekcie możliwości zmiany ich sytuacji prawnej w wyniku mediacji, a także umożliwia rozwiązanie konfliktu drogą bez przemocy. Pożądanym, finalnym celem staje się wykształcenie u nieletniego dyspozycji, a w ich następstwie zgłoszenie gotowości do przystąpienia do mediacji z osobą, która została pokrzywdzona w wyniku zaistniałego czynu karalnego.

Artykuł 3a Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich mówi o tym, że w każdym stadium postępowania sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą osoby pokrzywdzonej i nieletniego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego, którego wynik sąd bierze pod uwagę, orzekając w sprawie nieletniego. Mediacja w sprawach nieletnich według ustawy nie ma ściśle charakteru środka wychowawczego, w tym znaczeniu, że sąd nie orzeka jej jako następstwa zachowania świadczącego o demoralizacji nieletniego. Sąd jako środek wychowawczy może zastosować wobec nieletniego przeproszenie osoby pokrzywdzonej lub naprawienie wyrządzonej szkody, natomiast nie może go zobowiązać do pojednania z osobą poszkodowaną. Ponadto do mediacji kieruje się w szczególności sprawy, których istotne okoliczności nie budzą wątpliwości.

Instytucja mediacji wzbogaciła system postępowania z nieletnimi w Polsce o nowy, pozasądowy sposób wychowawczego postępowania, cechujący się wieloma niepodważalnymi walorami.

Postępowanie mediacyjne jest dobrowolne dla obu stron, odbywa się poza strukturami wymiaru sprawiedliwości, przy udziale bezstronnego mediatora. Korzyści przynosi pokrzywdzonemu dzięki możliwości uzyskania przeproszenia, zadośćuczynienia za poniesione krzywdy, wyrównania szkody. Dzięki mediacji poszkodowany może łatwiej poradzić sobie z rozwiązaniem problemu, jaki stanowi „syndrom ofiary”, odreagowując zrozumiałe napięcie wywołane przestępstwem. Poznanie sprawcy i motywów, jakimi się kierował, daje możliwość pewnego zrozumienia jego sytuacji, łagodzi lęk przed stanem się ewentualną ofiarą w przyszłości. Mediacja bez wątpienia oddziałuje wychowawczo na nieletniego i nie piętnuje. Odgrywa też istotną rolę w budzeniu wrażliwości sprawcy, nie tylko na etapie jego przygotowania się do mediacji, w trakcie mediacji, ale również w przyszłości. Sprawca dzięki procedurze mediacji z osobą pokrzywdzoną poznaje i uświadamia sobie rozmiar jej cierpień i zakres krzywd wyrządzonych w wyniku zaistniałego czynu karalnego¹⁵.

W przypadku nieletnich przebywających w schronisku niewątpliwą zaletą mediacji jest przede wszystkim to, że może ona doprowadzić do zrozumienia istoty wyrządzonego zła, uświadomienia sobie, że jego zachowanie przyczyniło komuś konkretnemu, a nie anonimowej osobie wiele cierpień, strat, a nierzadko wręcz zburzyło komuś dotychczasowe życie. Pokrzywdzony natomiast ma szansę dowiedzieć się dlaczego stał się ofiarą, jakie motywy kierowały nieletnim przy wyborze jego osoby na przedmiot ataku, co może przedkładać się na osłabienie poczucia lęku i przywrócenie wiary w sens człowieczeństwa.

Mury i kraty wyznaczają granice pewnego swobodnego świata – w dużym stopniu świata wyizolowanego, zamkniętego, sztucznego i w zależności od rozpatrywanego punktu widzenia są skuteczne tylko na krótką metę, ponieważ nie sprzyjają samoresocjalizacji.

Wydaje się, że mediacja zakończona sukcesem mogłaby z jednej strony uchronić nieletniego przed umieszczeniem w schronisku lub zakładzie poprawczym, z drugiej natomiast sprawić, że pokrzywdzony pozbyłby się lęku przed niespodziewanym spotkaniem nieletniego przebywającego na wolności. Ko-

¹⁵ Z. Piechowiak, *Problematyka przygotowania nieletniego do mediacji z pokrzywdzonym w działalności schroniska dla nieletnich*, w: *Zjawiskowe formy patologii społecznych oraz profilaktyka i resocjalizacja młodzieży*, red. T. Sołtysiak, J. Sudar-Malukiewicz, Bydgoszcz 2003, s. 196.

rzyści byłyby zatem obustronne, a co więcej – mniejsze stałyby się koszty społeczne izolowania nieletnich i funkcjonowania całej niezbędnej dla tego celu infrastruktury¹⁶.

Godny uwzględnienia wydaje się fakt, że mediacja powstała przede wszystkim dla pokrzywdzonego, a w drugiej kolejności dla sprawcy, aby, gdy jest to możliwe, nie stosować wobec niego stygmatyzujących, a zwłaszcza ograniczających swobodę, środków wychowawczych, przede wszystkim całkowicie izolującego go od otoczenia środka poprawczego. Aby jednak tak się stało, mediacja musi nauczyć nieletniego dostrzegania i rozumienia potrzeby każdorazowego wyrównania bądź złagodzenia wyrządzonych swoim czynem krzywd i szkód.

Postępowanie mediacyjne zakończone ugodą satysfakcjonującą obie strony stanowi korzystne rozwiązanie w aspekcie perspektywicznym zarówno dla ofiary, ale także sprawcy, któremu oferuje dodatkową szansę poprawy, ponadto niesie wielorakie korzyści również dla ogółu społeczeństwa przywracając poczucie zaufania i ładu w stosunkach społecznych.

Niejednokrotnie prawidłowo przygotowany i przeprowadzony proces postępowania mediacyjnego przyczynia się do poruszenia sumienia młodego człowieka wkraczającego w dorosłe życie, dlatego wielce istotne wydaje się wprowadzenie procedury postępowania, gdy nieletni sprawca może przyjąć nową rolę, najlepiej sam z siebie, samodzielnie, względnie przy pewnej pomocy¹⁷.

Postępowanie mediacyjne zwłaszcza w aspekcie nieletnich przebywających w schroniskach stwarza szansę młodzieży, która weszła w konflikt z prawem, nie tylko na przyczynienie się do pojednania i zadośćuczynienia ofierze, ale również na uniknięcie negatywnego syndromu związanego ze stygmatyzacją społeczną. Każdy akt dobrej woli przystąpienia do mediacji z osobą pokrzywdzoną stanowi początek przemiany, co wzbudza pedagogiczny optymizm oraz głęboką wiarę w to, że w każdym, nawet najtrudniejszym człowieku tkwi mała isierka dobra.

Zakończenie

W kontekście wymiaru sprawiedliwości mediacja rozumiana jako proces, w którym stronom przestępstwa umożliwia się, jeśli sobie życzą, aktywne

¹⁶ E. Bieńkowska, *Mediacja w sprawach nieletnich*, Warszawa 2009, s. 10–11.

¹⁷ Z. Piechowiak, *Problematyka przygotowania nieletniego*, s. 199.

uczestniczenie w rozstrzygnięciu kwestii wynikających z przestępstwa przy pomocy bezstronnej osoby mediatora, odwołuje się do teorii neutralizacji Matzy, zgodnie z którą głównym elementem pozwalającym na popełnianie czynów karalnych przy jednoczesnym zachowaniu pozytywnego obrazu samego siebie jest stosowanie przez sprawcę licznych technik neutralizacji, aby znieść lub ograniczyć skutki tego, co zrobił lub usprawiedliwić swoje zachowanie. Konfrontacja z ofiarą utrudnia utrzymanie takiej fikcji i sprawia, że nieletni sprawca staje wobec rzeczywistości wyrządzonych krzywd.

Mediacja zakończona pojednaniem, wyrównaniem szkody z równoczesną możliwością interwencji natury socjalnej, wychowawczej czy edukacyjnej stać się może początkiem końca kryminalnej aktywności nieletniego przebywającego w schronisku. Każdemu sprawcy konfrontacja z ofiarą w psychologicznym ujęciu rozwiązywania konfliktu umożliwia pełniejsze zrozumienie skutków swego przestępczego zachowania, możliwość podjęcia racjonalnego zadośćuczynienia i wyrównania wspólnie uzgodnionej wysokości szkody. W psychice sprawcy po bezpośrednim spotkaniu z ofiarą budzi się z reguły gotowość do poniesienia skutków swojego postępowania, bez potrzeby oczekiwania na rozstrzygnięcie uzyskane na drodze sądowej. W tej sytuacji mediacja, a w jej rezultacie pojednanie między sprawcą a ofiarą pozwala dostrzec wzajemną relację, w której wyniku droga do normalności jest bliższa¹⁸.

W aspekcie nieletnich przebywających w schronisku postępowanie mediacyjne pozwala sprawcy na dobrowolne wyrażenie woli naprawienia krzywd, które wyrządził, oraz podjęcie trudu zadośćuczynienia przede wszystkim moralnego. Ponadto umożliwia młodemu człowiekowi zmianę jego sytuacji prawnej, co w dużej mierze przeciwdziała pogłębianiu się demoralizacji nieletniego oraz warunkuje proces efektywnej resocjalizacji.

Postępowanie mediacyjne nie może stanowić panaceum na wszelkie bóle łączy zarówno całego społeczeństwa, jak i wymiaru sprawiedliwości, natomiast może stanowić istotną pomoc w oddziaływaniu na prawidłowy przebieg procesu resocjalizacji zwłaszcza w odniesieniu do nieletnich sprawców czynów karalnych, oznacza bowiem naprawę wszystkiego, co jest możliwe w stopniu najbardziej korzystnym dla obu stron.

¹⁸ A. Baładynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2006, s. 12.

BIBLIOGRAFIA:

- Balandynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2006.
- Benson A.J., Benson J.M., *Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools*, „Journal of School Psychology” 1993.
- Bieńkowska E., *Mediacja w sprawach nieletnich*, Warszawa 2009.
- Bieńkowska E., *Poradnik mediatora*, Warszawa 1999.
- Consadine J., *Wyrównywanie szkód spowodowanych przestępstwem. Sprawiedliwość naprawcza i probacja*, „Mediator” 27, (4/ 2003) Warszawa 2003.
- Consadine J., *Sprawiedliwość naprawcza. Przywrócenie ładu społecznego*, Warszawa 2004.
- Czarnecka-Działuk B., Wójcik D., *Mediacja w sprawach nieletnich w świetle teorii i badań*, Warszawa 2001.
- Danieluk D., Socha J., *Wybrane techniki i procedury postępowania mediacyjnego*, Lublin 2004.
- Harasimiak G., *Demoralizacja jako podstawowe pojęcie postępowania z nieletnimi*, Szczecin 2001.
- Hauk D., *Łagodzenie konfliktów w szkole i w pracy z młodzieżą. Poradnik do treningu mediacji*, Kielce 2004.
- Jaworska D., Nielączna M., Klaus W., *Sprawiedliwość naprawcza a mediacja – konkurentki czy sojuszniczki*, „Mediator”, 31 (4/ 2004), Warszawa 2004.
- Kusztal J., *System resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie w Polsce i w Niemczech*, Kraków 2008.
- Lane P.S., McWhirter J.J., *A Peer Mediation Model: Conflict Resolution for Elementary and Middle School Children*, „Elementary School Guidance & Counseling” 1992, Vol. 27(1), Oct.
- Materiały z konferencji międzynarodowej na temat: Teoria i praktyka pojednania ofiary ze sprawcą*, red. E. Bieńkowska, Warszawa 1995.
- Mediacja. Nietelni przestępcy i ich ofiary*, red. B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, Warszawa 1999.
- Mediacja w polskiej rzeczywistości. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Rzecznika Praw Obywatelskich 11 września 2002*, Warszawa.
- Mosty zamiast murów*, red. J. Stewart, Warszawa 2002.
- Piechowiak Z., *Problematyka przygotowania nieletniego do mediacji z pokrzywdzonym w działalności schroniska dla nieletnich*, w: *Zjawiskowe formy patologii społecznych oraz profilaktyka i resocjalizacja młodzieży*, red. T. Sołtysiak, J. Sudar-Malukiewicz, Bydgoszcz 2003.
- Skalbania B., *Poradnictwo pedagogiczne. Przegląd wybranych zagadnień*, Kraków 2009.
- Skuteczna resocjalizacja. Doświadczenia i propozycje*, red. Z. Bartkowicz, A. Węgliński, Lublin 2008.
- Probacyjne środki polityki karnej – stan i perspektywy. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Praw Człowieka i Praworządności 20–21 października 2000*, Senat Rzeczypospolitej Polskiej.

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2001, Nr 56, poz. 591) – RMS.*
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny (Dz.U. 1997, Nr 88, poz. 840).*
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).*
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, Nr 90, poz. 557).*
- Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich (po nowelizacji z dnia 15 września 2000r.) (Dz.U. 1997, Nr 89, poz. 555 ze zm.).*
- Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. Nr 35, poz. 228 z późn. zm.).*
- Urban B., Stanik J.M., *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, t. 2, Warszawa 2007.
- Węgliński A., *Resocjalizacja nieletnich w warunkach wolności dozorowanej oraz izolacji zakładowej*, Lublin 1993.
- Węgliński A., *Mikrosystemy wychowawcze w resocjalizacji nieletnich. Analiza pedagogiczna*, Lublin 2004.
- Wright M., *Przywracając szacunek sprawiedliwości*, Warszawa 2005.

Źródła internetowe:

- http://www.colorado.edu/conflict/peace/!treating_core.htm#tmedtn
- <http://www.trialogues.be/portfolio-view/conseil-en-mediation/>

STRESZCZENIE

Artykuł podejmuje temat mediacji jako formy reagowania na sytuacje trudne i konfliktowe. Szczególny nacisk położono na wykorzystanie mediacji w postępowaniu wychowawczym z nieletnimi w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych. W kontekście teorii neutralizacji mediacja wydaje się dogodnym wsparciem dla poradnictwa i pomocy, a także tradycyjnych oddziaływań wychowawczych, środkiem pozwalającym uniknąć wykluczenia i zachować pozytywny obraz samego siebie, który ma nieprzecenioną wartość w procesie resocjalizacji zwłaszcza osób nieletnich.

SŁOWA KLUCZOWE: resocjalizacja, mediacja, nieletni, Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy.

SUMMARY

The article explores the subject of mediation as a tool of response and interference in difficult and conflict situations. There is a significant focus put on the aspect of exploiting mediation in behavioural treatment of the youth in Juvenile Reform School. In a context of theory of neutralization mediation seems convenient support of coun-

seling and social service as well as traditional educative influences. Mediation is a tool allowing to avoid exclusion and preserve positive image of oneself, both factors having inestimable value in the process of rehabilitation of the under-age in particular.

KEY WORDS: rehabilitation, mediation, the under-age, Juvenile Reform School.

KATARZYNA POTACZAŁA-PERZ, MONIKA WOJTKOWIAK

– Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

e-mail: katarzynapotaczala@wp.pl

Data przysłania do redakcji: 7.08.2014

Data recenzji: 17.10.2014

Data akceptacji do publikacji: 18.10.2014